

İkili Ticari İlişkilerin İhracat ve İthalat Yoğunluk Endeksi ile İncelenmesi: Azerbaycan ve Kırgızistan Örneğinde (2010-2019)

Emine Arzu İMREN KARAOSMANOĞLU¹

Aliğ BAGHİROV²

Başvuru: 3 Ocak 2022

Kabul: 10 Şubat 2022

Özet

Bu çalışmanın temel amacı, iki kardeş Türk Cumhuriyeti olan Azerbaycan ve Kırgızistan Azerbaycan ile Kırgızistan arasındaki ikili ticari ilişkilerin gücünü analiz etmek için bir girişimde bulunulmuştur ve Azerbaycan'ın Kırgızistan ile 2010-2019 yılları arasındaki ikili ticari ilişkilerinin incelenmesi için ihracat ve ithalat yoğunluk endeksi kullanılmıştır. Azerbaycan ve Kırgızistan arasındaki ticaret yoğunlaşmasının dünya ortalamasından az (çok) olup olmadığı ithalat ve ihracat yoğunluğu endeksi kullanarak araştırılmıştır. İhracat ve ithalat hacminde genellikle azalma kayıt edilmesine rağmen, yapılan çalışma sonucunda, Azerbaycan ile Kırgızistan arasında iki taraflı ticaret ilişkilerinin yaklaşık dünya ortalaması üzerinde gerçekleştiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İkili ticaret yoğunluğu, Azerbaycan ile Kırgızistan arasındaki ticari ilişkiler, İhracat yoğunluk endeksi, İthalat yoğunluk endeksi

JEL Kodu: B1, F1

¹ Prof. Dr. İstanbul Üniversitesi, aimren@istanbul.edu.tr ORCID No: 0000-0001-9751-3918

² UNEC Monetary Economy Research Center, Azerbaijan State University of Economics (UNEC), Baku, Azerbaijan. alig.baghirov@ogr.iu.edu.tr

Investigation of Bilateral Trade Relations with Export and Import Intensity Index: In the Case of Azerbaijan and Kyrgyzstan (2010-2019)

Abstract

The main purpose of this study is to determine which level of bilateral trade relationships between two brotherly Turkish republics, Azerbaijan and Kyrgyzstan. In this study, an attempt was made to analyze the strength of bilateral trade relations between Azerbaijan and Kyrgyzstan, and the export and import intensity index was used to investigate the bilateral trade relationships of Azerbaijan with Kyrgyzstan between 2010-2019. Thus, the trade intensity between Azerbaijan and Kyrgyzstan was examined by means of the import and export intensity index, which is not less than the world average. Although the volume of exports and imports has generally decreased, as a result of the study, bilateral trade relations between Azerbaijan and Kyrgyzstan have been realized above the world average.

Keywords: Bilateral Trade Intensity, trade relation between Azerbaijan and Kyrgyzstan, Export intensity Index, Import intensity Index,

JEL Code: B1, F1

Giriş

Azerbaycan ve Kırgızistan aynı dil ve din ile birleşen eski tarihe, köke, kültürel ilişkilere ve geleneklere sahiptirler. Her iki ülke de Rusya İmparatorluğu ve Sovyetler Birliği döneminde tek merkezden yönetilmekle müttefik cumhuriyetler olmuş ve aynı zamanda aralarında ekonomik ve kültürel bağlar kurulmuştur. SSCB'nin çöküşünden ve Sovyet sonrası alanda bağımsız devletlerin kurulmasından sonra, bu ilişkiler daha da gelişmeye başlamıştır. Şu anda Kırgızistan`da 1930'larda Bolşevikler tarafından baskılara maruz bırakılarak Azerbaycan`dan sürülmüş aydınlar ve onların torunları olan 20.000'den fazla Azerbaycanlı yaşıyor. (Turan 2019: 11). Bağımsızlık sonrası Azerbaycan ve Kırgızistanın birlikde katıldığı iki ve çok taraflı anlaşmaları, aynı zamanda farklı örgütlerde ortak üyelik ve çalışmaları vardır. 21 Aralık 1991'de Bağımsız Devletler Topluluğu`nun (BDT)'nin kurulmasına ilişkin anlaşmaya göre, Azerbaycan, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan olmak üzere 8 ülkenin katılımı ile topluluk kuruldu (Hesenli 2015: 12). Azerbaycan, 1993 yılında Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ile bir Serbest Ticaret Anlaşması imzalamış ve Rusya, Ukrayna, Kazakistan ve Kırgızistan dâhil 5 ülke ile belirli gümrük tarifeleri dâhilinde ticari ilişkileri sürdürmektedir (Berxudarlı 2015: 4-5).

Türk halkları ve ülkeleri arasındaki kültürel bağları genişletmek, halkların kültür ve sanatını korumak, canlandırmak ve geliştirmek amacını hedefleyen Azerbaycan ve Türkiye siyasi liderliğinin ve iradesinin gösterdiği faaliyetler sonucunda, 12 Temmuz 1993 tarihinde Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Kıbrıs, Türkmenistan, Türkiye ve Özbekistan Kültür Bakanları 8 maddeden oluşan "Türksoy Yapısı ve Esasları Anlaşması"nı imzalanması ile uluslararası kültürel işbirliği örgütü olan TÜRKSOY kuruldu (Huseynova 2007: 12).

1991'de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin (SSCB) çöküşünden sonra, Avrupa Birliği yeni, bağımsız devletlerle çalışmak, demokratik reformlar gerçekleştirmek, bir piyasa ekonomisinin altyapısını oluşturmak, uluslararası ticareti, taşımacılığı, gümrükleri ve geçişi geliştirmek için özel bir TACIS programı geliştirmiş ve finanse etmiştir. Bu program çerçevesinde "Avrupa-Kafkasya-Asya Transkafkasya" ve Avrupa Birliği'nin girişimiyle 1993 yılında Brüksel'de toplantı gerçekleşti. Azerbaycan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Tacikistan temsilcilerinin katılımıyla "Ulaşım Koridoru" projesi (TRACECA) başlatıldı. Görüşmeler sonucunda "Brüksel Deklarasyonu" başlıklı iki resmi belge imzalandı ve eski Doğu-Batı "İpek Yolu" koridorunun yeni koşullarda restore edilerek ulaşım ve iletişim altyapısının yeniden yapılandırılmasına ve geliştirilmesine karar verildi (Huseynova 2007: 32). Orta Asya bölgesinde, Azerbaycan'ın Kırgızistan ile ikili diplomatik ilişkileri 19 Ocak 1993'te kuruldu. Haydar Aliyev,

Ağustos 1995'te, Türkçe konuşan devlet başkanlarının üçüncü zirvesine katılmak üzere Kırgızistan'ı ziyaret etti ve Kırgızistan Cumhurbaşkanı Askar Akayev'in Azerbaycan'ı üç kez ziyaret etmesi ile ikili ilişkiler gelişmeye başladı ve bu görüşler sırasında ikili, bölgesel ve uluslararası konular görüşüldü. "Azerbaycan Cumhuriyeti ile Kırgız Cumhuriyeti Dostluk ve İşbirliği Anlaşması" dâhil olmak üzere 14 belge imzalandı. Ayrıca, zamanla iki ülkenin devlet kurumları ve işletmeleri arasında 38 farklı anlaşman, sözleşme ve diğer yasal ve düzenleyici belgeler imzalandı (Hesenov 2005: 499-501).

İki ülke arasında ilişkiler derinleştikçe konsolosluk ve büyükelçilikler yaradıldı. 2002 yılında Kırgızistan Cumhuriyeti Azerbaycan Fahri Konsolosluğu kuruldu. 2005 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisinin kararı ile Azerbaycan-Kırgızistan parlamentolar arası ilişkileri konusunda bir çalışma grubu oluşturulmuştur. 2007 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Kırgızistan Cumhuriyetinde Azerbaycan Büyükelçiliği açıldı ve bununla da iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin gelişmesi yönünde çalışmalara başlandı (Sadayoğlu, 2014: 15). Zamanla Azerbaycan ile Kırgızistan arasında gelişen ilişkiler BDT, Türk Keneşi, TÜRKSOY, TürkPA çerçevesinde siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkiler içinde devam etse de, iki taraflı ilişkilerin derinleşmesi için her iki ülke büyük potansiyele sahiptir. 2017 yılında Orta Asya ülkelerini Büyük İpek Yolu'nun batı uzantısı olarak Avrupa'ya bağlayan Bakü-Tiflis-Kars demiryolunun resmi açılışının gerçekleşmiş olması Azerbaycan'ın Kazakistan, Türkmenistan ve Özbekistan gibi Kırgızistan ile olan ilişkileri açısından da önemli bir gelişmedir (Özsoy, 2019: 750-753).

2. Literatür Taraması

Literatürü çalışması yaparken ihracat yoğunluk endeksi ve ithalat yoğunluk endeksi ile yapılmış çalışmaları incelenecektir. Ülkeler arasındaki ikili ticaretin yoğunluğunu ölçen ithalat ve ihracat yoğunluk endeksi birçok uluslararası çalışmalarda kullanılmıştır. Literatürde çalışılacak iki indeks üzere yapılmış çalışmalar ve bu çalışmaların bu indeks ile yapılma nedenleri ve sonuçları gösterilecektir.

Alig Bagirov 2019 yılında Azerbaycan ile Polonya arasındaki ikili ticaretin yoğunluğunu incelediğinde, 2003-2016 yılları arasında iki ülke arasındaki ticaretin yoğunluğunu analiz etmek için İthalat ve İhracat Yoğunluğu endekslerini kullandı (Bagirov 2019: 223). Fuad Salamov (2002) çalışmasında Türk Cumhuriyetleri arasında muhtemel işbirliği örgütünün kurulmasını incelemiş, ülkelerin ekonomik ve sosyal potansiyeli hakkında bilgi vermiştir. Çalışma sonucunda Türk Cumhuriyetleri arasında başlangıçta ikili ilişkiler düzeyinde ekonomik işbirliği, daha sonra ise örgüt düzeyinde birlik oluşturulabileceği kanaatine varılmıştır (Salamov 2002: 32). Nevzat Şimşek ve

diğerlerinin yaptığı çalışmanın amacı, 1992-2010 yılları arasında iki ülke arasındaki ikili ticareti Türkiye ile Rusya arasındaki sektör bazlı ticaret verilerini kullanarak analiz etmiştir (şimşek vd. 2017: 1-26). Anurag Anand ve Krishna Garg tarafından 2016 yılında yapılan bir araştırma, Hindistan'ın BAE ile 1991 ve 2014 yılları arasındaki ticaret yoğunluğunu analiz ettiş ve ticaret bağlarının yoğunluğunu incelemiştir. Bu alışmada, Hindistan'ın BAE ile ticaretinin dünya ortalamasından az ya da çok olup olmadığını analiz edilmiştir (Anand vd. 2016: 22-28). Sabaruddinand ve Nugrahaningsi, Endonezya-şili arasında ikili ticaret yoğunluğunu incelemiş ve bunu 1989-2012 dönemi ticaret yoğunluğu endeksini kullanarak analiz etmiştir (Sabaruddinand vd. 2013: 49). Lisandra Patrice Colley, ticaret potansiyelini nicel olarak değerlendirmek için 2004-2013-c iller arasında Karib Birliyi (CARICOM) ve Çin arasında ticaret intensivliyi indekslerinden istifade ederek ikiterefli ticaretin tekamülünü araşdırmışdır. (Colley 2015: 104-119). Bhattacharyay ve Mukhopadhyay tarafından 2015 yılında yapmış olduğu bir araştırmada, Hindistan ile Japonya arasındaki ticaretin yoğunluğunu 1990-2009 dönemi ticaret yoğunluğu endeksini kullanarak analiz etmiştir (Bhattacharyay vd. 2015: 97). 2001 - 2011 yıllarda Hindistan ile Japonya arasındaki ikili ticaret ve ticaret yoğunluğu endeksleri kullanılarak iki ülke arasındaki ticaret yoğunluğunu lmştler. İki lke arasındaki ikili ticaret ilişkileri, ülkelerin birbirleriyle ne kadar yoğun ticaret yaptığını gösteren yoğunluk endeksleri ile açıklanmaktadır (Sundar vd. 2014: 1-28). Bu alışma, Türkiye'nin İsrail ile ticaretinin dünya ortalamasının altında olup olmadığı bu ideksler kullaarak analiz etmektedir. Çalışma, 1995-2014 dönemi ticaret yoğunluğu endeksi değerleri kullanılarak Türkiye ile İsrail arasındaki ikili ticaretin gelişme eğilimini incelemeyi amaçlamaktadır (Yazıcı 2016: 103-115). Hüseyin Altay ve diğerleri, Türkiye'deki dış ticaretin küresel yoğunlaşması üzerine yaptıkları bir çalışmada, Türkiye ile ticaretin yoğunluğunu 68 ülkenin istatistiklerine dayanarak analiz etmişlerdir (Altay vd. 2010: 2). Baghirov, İbrahimov ve Ashimova alışmasında Azerbaycan ile Polonya arasındaki ikili ticaretin yoğunluğunu incelemiş, 2003-2016 yılları arasında iki ülke arasındaki ticaretin yoğunluğunu analiz etmek için İthalat ve İhracat Yoğunluğu endekslerini kullanmıştır (Baghirov vd. 2019: 223).

3. Metodoloji

Bu bölümde çalışmada kullanılan ihraç ve ithal yoğunluğu indeklerinin teorik altyapısı sunulmaktadır. EII, bir ülkenin ortak ülke ile yaptığı ihracatın dünya ortalamasından daha yüksek olup olmadığını hesaplayan endekstir. Bu endeks, ortalama olarak iki veya daha fazla ülke arasındaki ihracatın yoğunluğunu ve seviyesini ölçmek için kullanılmaktadır.

Çalışmada Azerbaycan ile Kırgızistan arasındaki ihracat yoğunluğunu ölçmek için ihracat yoğunluk endeksinin matematiksel tanımı aşağıda sunulmuştur (Altay vd. 2010: 3):

$$EII_{ai} = \frac{(X_{ai} / X_{at})}{(M_{it} - M_{ia}) / (M_{dt} - M_{at})}$$

EII_{ai} - Azerbaycan ile Kırgızistan arasındaki ihracat yoğunluğu endeksi

X – İhracat

M - İthalat

X_{ai} - Azerbaycan'ın Kırgızistana İhracatı

X_{at} - Azerbaycan'ın Toplam İhracatı

M_{it} - Kırgızistan'ın Toplam İthalatı

M_{ia} - Kırgızistan'ın Azerbaycan'dan ithalatı

M_{dt} - Dünyanın Toplam İthalatı

M_{at} - Azerbaycan'ın Toplam İthalatı

İhracat yoğunluk endeksinin değeri $0 < EII$ arasında değişir. Eğer değer $EII = 1$ ve ya 1-e yakın olursa, Azerbaycan ile Kırgızistan arasında dünya ortalamasında dengeli bir ihracat olduğu söylenebilir (Altay vd. 2010:3). İhracat yoğunluk endeksi değeri ($EII > 1$) 1'den büyük olduğu durumunda “a” ülkesinin “i” ülkesine dünya ortalaması üzerinde bir ihracat gerçekleştirildiğini, yani Azerbaycan'ın Kırgızistan ile dünya ortalamasının üzerinde bir ihracat gerçekleştirdiği kanısına varılabilir. Endeks değerinin “1”den küçük olması halinde ise ihracat ilişkisinin dünya ortalamasına göre daha düşük olduğu söylenmektedir. (Anand vd. 2016: 26)

MII, bir ülkenin ortak ülke ile yaptığı ithalatın dünya ortalamasından yüksek olup olmadığını hesaplayan endekstir. Bu endeks, iki veya daha fazla ülke arasındaki ithalatın dünya ortalaması yoğunluğunu ve seviyesini ölçmek için kullanılmaktadır.

Azerbaycan ile Kırgızistan arasındaki ithalat yoğunluğunu ölçmek için ithalat yoğunluk endeksi şu şekilde tanımlanır:

$$MII_{at} = \frac{(M_{ai} / M_{at})}{(X_{it} - X_{ia}) / (X_{dt} - X_{it})}$$

MII_{ai} - Azerbaycan ve Kırgızistan arasındaki ithalat yoğunluğu endeksi

X – İhracat,

M - İthalat

M_{ai} - Azerbaycan'ın Kırgızistan'dan ithalatı

M_{ai} - Azerbaycanın dünyadan ithalatı

X_{it} - Kırgızistanın toplam ihracatı

X_{ji} - Kırgızistan'ın Azerbaycan'a ihracatı

X_{dt} - Toplam dünya ihracatı

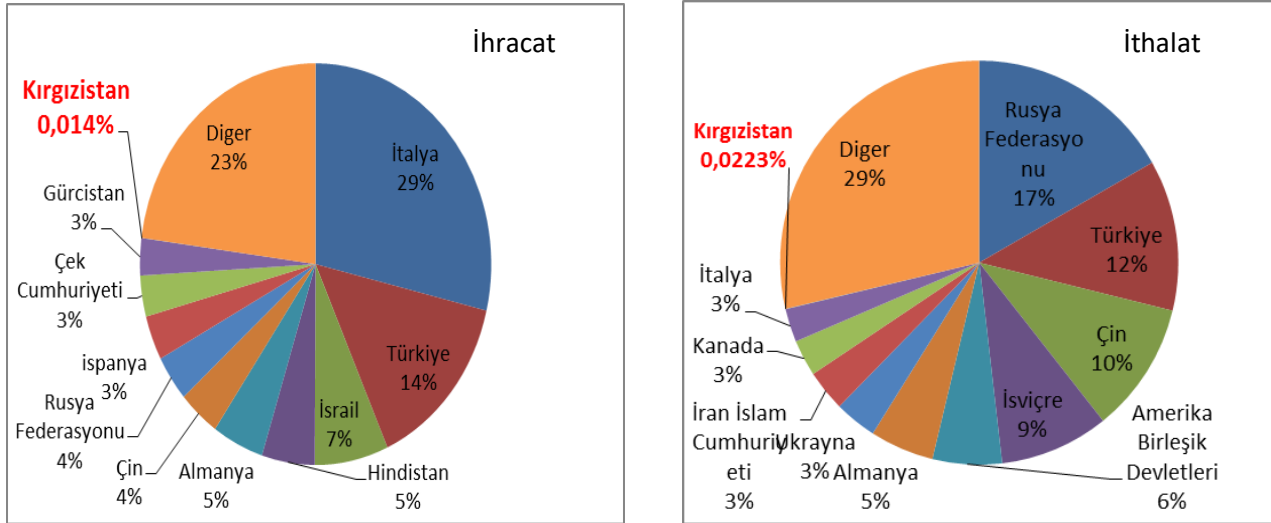
X_{it} – Azerbaycanın toplam ihracatı

İthalat yoğunluk endeksi değeri $0 < MII$ arasında gerçekleşir. Eğer bu değer $EII = 1$ veya 1'e yakın olursa, Azerbaycan ve Kırgızistan arasında gerçekleşen ithalın dünya ortalamasında dengeli olduğunu gösterir. (Altay vd., 2010:3). Eğer İthalat yoğunlaşması indeksinin değeri ($EII > 1$) 1'den büyük olduğu durumunda "a" ülkesinin "i" ölkesinden dünya ortalaması üzerinde bir ithalat gerçekleştirdiğini, yani Azerbaycan'ın Kırgızistan'la dünya ortalamasının üzerinde bir ithalat gerçekleştirdiği, endeks değerinin "1"den küçük olması halinde ise ithalın dünya ortalamasına göre daha az gerçekleştiği söylenmektedir (Anand vd. 2016: 26)

4. Azerbaycan- Kırgızistan Dış Ticaret İlişkilerine Genel Bakış

Bu bölümde Azerbaycan ile Kırgızistan arasındaki toplam ithalat, ihracat, ticaret hacmi ve denge incelenecektir. Grafikler ve analizler aracılığıyla iki ülke arasındaki mevcut durum ve fırsatların gelişimi gösterilecektir. 2019 yılında Azerbaycanın toplam ihracat ve ithalat haciminde yer alan ilk 10 ülkenin ve Kırgızistanın payı aşağıdaki grafikte yüzdeler olarak gösterilmiştir.

Grafik 1. Azerbaycan'ın ithalat ve ihracat payına göre ilk 10 ülke (%)

Kaynak: www.stat.gov.az, (Erişim Tarihi: 01.09.2020)

Grafik 1'e göre 2019 yılında Azerbaycan'ın ihracat haciminde yer alan ilk 10 ülke: İtalya, Türkiye, İsrail, Hindistan, Almanya, Çin, Rusya Federasyonu, İspanya, Çekya ve Gürcistan olmuştur. Toplam ihracatta %29 ile İtalya liderlik etmekte, %14 ve %7 ile sırasıyla Türkiye ve İsrayıl ikinci ve üçüncü sırada yer almaktadır. Kırgızistan Azerbaycan'ın toplam ihracat hacimi içerisinde %0,014 ile 54'cü sırada yer almaktadır. Azerbaycan ithalat hacmine göre ilk 10 ülke ise Rusya

Federasyonu, Türkiye, Çin, İsviçre, Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, Ukrayna, İran İslam Cumhuriyeti, Kanada ve İtalya olmuştur. 2019 yılında Azerbaycan ithalatı; %17, %12 ve %10 olmakla sırası ile Rusya Federasyonu, Türkiye ve Çin'den gerçekleştirmiştir. Kırgızistan'dan ithalat hacmi oldukça düşük % 0,022 oranda olmakla, Azerbaycan'ın ithalat sıralamasında 78'ci sırada yer almıştır. İki ülke arasındaki dış ticaret hacmi oldukça zayıf olmaktadır. 2010-2019 yıllarında Azerbaycan ile Kırgızistan arasındaki ithalat ve ihracat hacmi aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

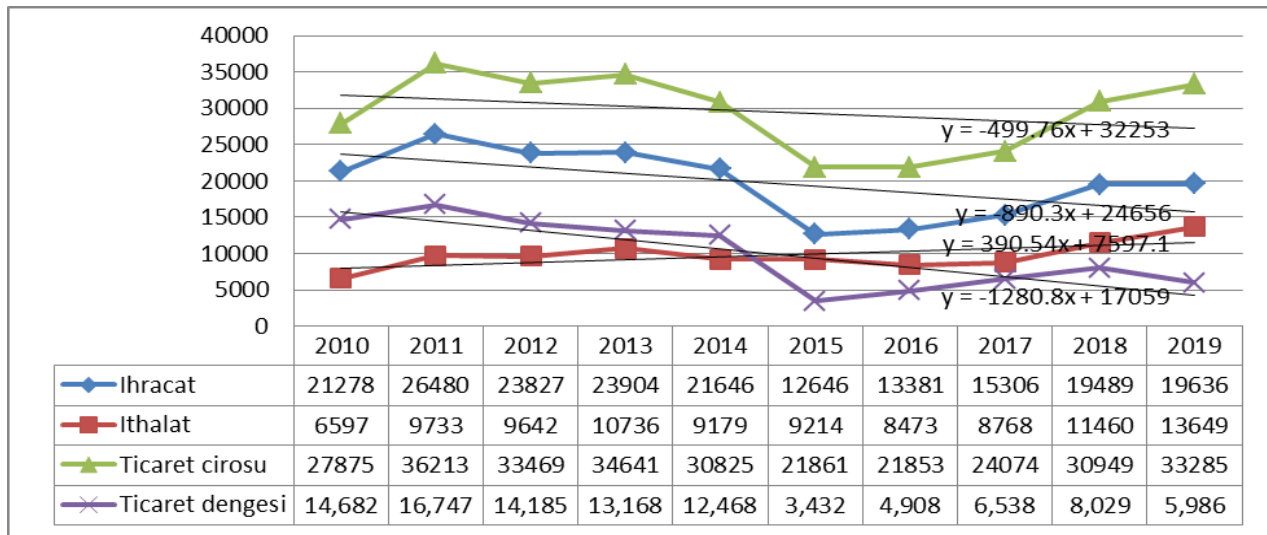
Tablo 1: Kırgızistan'ın Azerbaycan ticaret hacmi içinde sırası (2010-2019)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
İthalat	72	76	72	73	72	72	78	78	74	75
İhracat	33	36	38	41	40	42	46	60	49	51

Kaynak: www.stat.gov.az, (Erişim Tarihi: 01.09.2020)

Tablo 1'den görüldüğü gibi, 2010-2019 yıllar arasında Azerbaycan ve Kırgızistan arasındaki iki taraflı ticaret hacmi çok düşük olmuş ve Azerbaycan'ın dış ticaretinde Kırgızistan son sıralarda yer almıştır. Tablo 2'de, Azerbaycan'ın 2010-2019 arasındaki toplam ihracatı, ithalatı, ticaret cirosu ve ticaret dengesini göstermektedir.

Tablo 2: Azerbaycan'ın Toplam Dış Ticaret Hacmi (milyon ABD \$)

Kaynak: www.trademap.org, (Erişim Tarihi: 01.09.2020)

Tablo 2'ye göre 2010-2019 tarihleri arasında Azerbaycan'ın toplam ihracat hacminde azalma izlenilmiştir. Bu yıllar arasında ihracat hacminde dalgalı hareketlik izlenilmiş, 2011 yılında ihracat hacmi 21.278 \$'dan 2015 yılında 12.646 \$'a düşmüş ve 2013 yılından başlayarak yeniden yükselme izlenerek, 2019 yılında 19.636 \$ olmuştur. Tablo 2 verilerine göre ithalat hacmi trendinde bu yıllar

arasında artış olduğu söylenebilmektedir. Ticaret cirosu ve dengesi ihracat hacmindeki hareketliliğe paralel olarak değişmiş ve genel olarak bu yıllar arasında azalma izlenilmiştir. Ticaret dengesi 2010 yılı ile kıyasla 15.682 \$'dan 2019 yılında 5.986 \$'a düşmüştür ve her zaman artı değerde olmuştur. Bu durumda, Azerbaycan'ın toplam ihracat hacminde düşüş izlenirken, ithalat hacminde artış görülmüştür. Azerbaycan'ın 2010-2019 yılları arasında ithalat ve ihracat hacmini oluşturan ilk 10 ürünün listesi Tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 3: Azerbaycan'ın dış ticaretinde etkili olan ilk 10 ürün (Milyon ABD \$)

Kod	İhracat	Toplam (2010-2019)	%
	Tüm ürünler	197699419	
'27	Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler; bitümlü maddeler; mineral	182868900	92.50%
'08	Yenilebilir meyve ve sert kabuklu yemişler; narenciye veya kavun kabuğu	2283863	1.16%
'07	Yenilebilir sebzeler ve bazı kökler ve yumrular	1260170	0.64%
'39	Plastikler ve bunlardan eşya	1206854	0.61%
'76	Alüminyum ve alüminyumdan eşya	822062	0.42%
'29	Organik kimyasallar	512108	0.26%
'52	Pamuk	468819	0.24%
'71	Doğal veya kültür incileri, değerli veya yarı kıymetli taşlar, değerli metaller, kaplama metaller ...	453336	0.23%
'72	Demir ve çelik	449339	0.23%
'84	Makineler, mekanik cihazlar, nükleer reaktörler, kazanlar; parçaları	330290	0.17%
	Diğer	7043678	3.56%
Kod	İthalat	Toplam (2010-2019)	%
	Tüm ürünler	97477557	
'84	Makineler, mekanik cihazlar, nükleer reaktörler, kazanlar; parçaları	17276065	17.72%
'73	Demir veya çelikten eşya	7668415	7.87%
'85	Elektrikli makine ve teçhizat ve bunların parçaları; ses kaydediciler ve çoğaltıcılar, televizyon ...	7234428	7.42%
'87	Demiryolu veya tramvay vagonları dışındaki araçlar ve bunların parça ve aksesuarları	6740507	6.91%
'71	Doğal veya kültür incileri, değerli veya yarı kıymetli taşlar, değerli metaller, kaplama metaller ...	4338540	4.45%
'72	Demir ve çelik	3573543	3.67%
'10	Hububat	3417801	3.51%
'27	Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler; bitümlü maddeler; mineral ...	3057341	3.14%
'39	Plastikler ve bunlardan eşya	2927955	3.00%
'24	Tütün ve işlenmiş tütün ikameleri	2418838	2.48%
	Diğer	38824124	39.83%

Kaynak: www.trademapp.org, (Erişim Tarihi: 02.09.2020)

2010-2019 tarihleri arasında en çok ihraç edilen 10 ürün toplam ihracatın % 96,5'ini oluşturmuştur. Azerbaycan'ın toplam ihracatının büyük kısmını petrol ve doğal gaz ürünleri oluşturması nedeni ile bu ürünler ülke ekonomisinde önemli rol oynamakta ve mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümlü ve mineral maddeler toplam ihracatın %92,5'ini

kapsamaktadır. 2010-2019 yılları arasında toplam 182.869 milyon \$ değerinde petrol ve bitümlü minerallerden elde edilen yağlar, ham petrol, 10.392 milyon \$ değerinde petrol gazı ve diğer gaz halindeki hidrokarbonlar, 9.191 milyon \$ değerinde bitümlü minerallerden elde edilen petrol yağları ve sıvı yağlar (ham petrol hariç), 375 milyon \$ değerinde elektrik enerjisi, 189 milyon \$ değerinde yüksek sıcaklıkta kömür katranının damıtılmasından elde edilen yağlar ve diğer ürünler; benzer ürünler ve 184 milyon \$ değerinde petrol kok, petrol bitüm ve petrol yağının veya bunlardan elde edilen diğer yağ kalıntıları ihrac edilmiştir. Petrol gazı ve diğer gaz halindeki hidrokarbonlar toplam ihracatın % 5,26'sını oluşturmuş ve 2019 yılında (2.379 milyon \$), 2010 yılı ile (303.918 milyon \$) kıyasla 7,8 kat artım olmuştur. Bitümlü minerallerden elde edilen petrol yağları ve sıvı yağlar (ham petrol hariç), içeren müstahzarlar ürününde ise 2019 yılında (463 milyon \$) 2010 yılına (1.284 milyon\$) kıyasla 2,8 kat düşüş izlenilmiştir. Son zamanlar ihracatta artımı izlenen elektrik enerjisi 5 kat artmış ve 2019 yılında elektrik enerjisinin en önemli ithalçısı Gürcistan (%82,20) olmuştur. Diğer ithalatçı ülkeler, Rusya Federasyonu (% 11,88), Türkiye (% 4,72) ve İran İslam Cumhuriyeti (% 1,20) olmuştur.

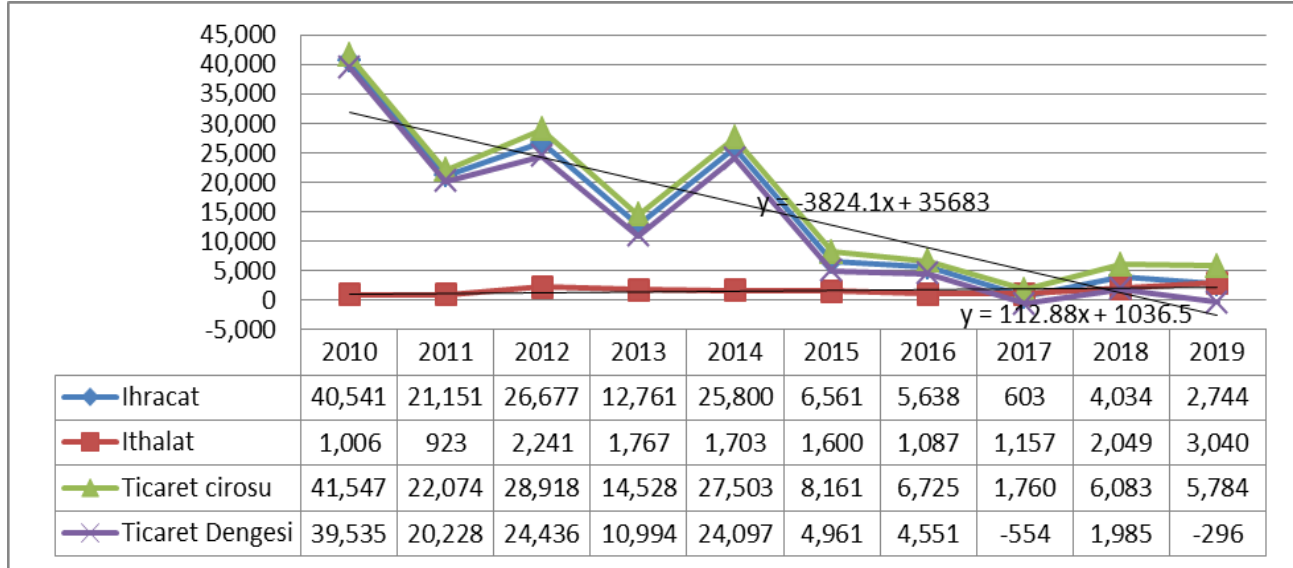
2019 yılında Azerbaycan ihracatında ikinci yeri yenilebilir meyve ve sert kabuklu yemişler, narenciye veya kavun kabuğu tutmuştur. Bu ürünlerin esas alıcısı olan ilk 5 ülke ise Rusya Federasyonu (%77), İtalya (%9), Almanya (%6), Ukrayna (%4) ve Gürcistan (%1) olmuştur. Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in emri ile uygulamaya konulan petrol dışı sektörün gelişmesine yönelik destek politikaları ile petrol dışı sektör gelişmeye başlamıştır. Petrol dışı sektörde ilk yeri tutan yenilebilir meyve ve sert kabuklu yemişler, narenciye veya kavun kabuğu son yıllar ihracatındaki payı hızla artmakta ve 2019 yılında (363 milyon \$) 2010 yılına kıyasla (112 milyon \$) 3.2 kat artmıştır. Son yıllar önemli şekilde pamuk üretimi devlet desteği programı ile daha da artmaya başlamıştır. 11 Mayıs 2010 tarihinde kabul edilen "Pamuk Yetiştiriciliği Hakkında" 1012-IIIQ sayılı Azerbaycan Cumhuriyeti Kanunu pamuk ve pamuk ürünlerinin cirosu ile ilgili ilişkilerin düzenlenmesinde pamuk yetiştiriciliğinin yasal, organizasyonel ve ekonomik temellerinin tanımlanmasında önemli bir adım oldu (Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Kararı, 14 iyul 2010-cu il). Bununla birlikte, resmi istatistiklere göre, pamuk üretimi yapılan tarım alanları 1990-2015 yılları arasında azalmıştır. 2015 yılında pamuk üretimi yapılan tarım alanı 18,7 bin hektar, üretim 35,2 bin ton olmuştur. "Azerbaycan Cumhuriyetinde 2017-2022 Pamuk Yetiştiriciliğinin Geliştirilmesi Devlet Programı" nın onaylanması, pamuk üretiminin gelişiminde yeni devrin başlanmasına neden oldu. 2015 yılından itibaren pamuk üretimi ve ihracatında sürekli artış izlendi. Pamuk ihracında 2014 yılında (14 milyon \$) 2019 yılına (158 milyon \$) kıyasla 11 kat artış olmuştur. Devlet Programının uygulanması sonucunda 2022 yılında ham pamuk üretiminin

500.000 tona ulaşması hedeflenmiştir (Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Kararı, 13 Temmuz 2017). Azerbaycan'ın gıda güvenliği her zaman devlet denetimiyle gerçekleştirilmektedir. Bu açıdan bakıldığında, "2008-2015 Azerbaycan Cumhuriyeti Nüfusunun Güvenilir Gıda Tedariği Devlet Programı" büyük görevler sunmaktadır. (Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Kararı, 25 agustos 2008). 2006-2008'de Gence CTS-Agro LLC yağ-piy Fabrikası ile sözleşme imzaladı ve faaliyetlerine yeniden başladı ve bununlada pamuğun işlenmesinin gelişmesinde yüksek ilerleme sağlandı (Bədəlov, 2010: s. 5). 2010-2019 yılları arasında ihrac edilen ürünlerden bazısında artış, bazısında azalmalar izlenmiştir.

2010-2019 yılları arasında en çok ithal edilen 10 ürün toplam ithalatın yaklaşık olarak %60'ını oluşturmuştur. Makineler, mekanik cihazlar, nükleer reaktörler, kazanlar ve parçaları, demir veya çelikten eşya, elektrikli makine ve teçhizat ve bunların yedek parçaları; ses kaydediciler ve çoğaltıcılar, televizyon, demiryolu veya tramvay vagonları dışındaki araçlar ve bunların parça ve aksesuarları toplam ithalatın %40'ını oluşturmaktadır. Yıllara göre ve ürün çeşitlerine göre ithalat hacmi de değişiklik izlenilmiştir.

Tablo 4, Azerbaycan'ın 2009-2018 yılları arasında Kırgızistan'a yaptığı ihracat, ithalat, ticaret cirosu ve ticaret dengesini göstermektedir.

Tablo 4: Azerbaycan'ın Kırgızistan ile Dış Ticaret Hacmi (milyon ABD \$)

Kaynak: www.trademap.org, (Erişim Tarihi: 03.09.2020)

Tablo 4'ten, 2010-2019 yılları arasında Azerbaycan'dan Kırgızistan'a yapılan ihracat hacminde dalgalı düşüş olduğu izlenmektedir. 2010 yılında Azerbaycan'ın Kırgızistan'a ihracat hacmi 40 milyon ABD doları idi, 2019 yılında bu rakam 2.7 milyon ABD dolarına düşmüştür. Azerbaycan'ın Kırgızistan'dan ithalatı ise oldukça düşük düzeyde olmuş ve 3 milyon ABD

dollarının az üzerinde gerçekleşmiştir. Bu rakamlara bakıldığında, iki ülke arasındaki dış ticaret göze çarpmayacak kadar düşük olduğu söylenebilmektedir. Azerbaycan'ın Kazakistan ile ticaret cirosunda da ithal ve ihracat düzeylerinde olduğu gibi düşüş izlenilmiştir. İki ülke arasında ticaret dengesi ise 2017 ve 2019 yılları dışında diğer yıllarda artı yönde olmuştur.

Azerbaycan'ın 2010-2019 yılları arasında Kırgızistan ile yaptığı ithalat ve ihracat hacmini oluşturan ilk 10 ürünün listesi Tablo 5`te gösterilmektedir.

Tablo 5: Azerbaycan ve Kırgızistan'ın ithal ve ihracat ettiği ilk 10 ürün (Milyon ABD \$)

Kod	İhracat	Toplam (2010-2019)	%
	Tüm ürünler	146510	
'17	Şekerler ve şekerlemeler	52105	35.6%
'30	Eczacılıkla ilgili ürünler	40314	27.5%
'27	Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler; bitümlü maddeler; mineral	36691	25.0%
'39	Plastikler ve ürünleri	5583	3.8%
'84	Makineler, mekanik cihazlar, nükleer reaktörler, kazanlar; parçaları	2157	1.5%
'15	Hayvansal veya bitkisel katı ve sıvı yağlar ve bunların parçalanma ürünleri; hazırlanmış yenilebilir yağlar; hayvan ...	1819	1.2%
'73	Demir veya çelikten eşya	1672	1.1%
'18	Kakao ve kakao müstahzarları	1367	0.9%
'32	Tabaklama veya boyama özleri; tanenler ve bunların türevleri; boyalar, pigmentler ve diğer renklendiriciler ...	1341	0.9%
'22	İçecekler, alkollü içkiler ve sirke	647	0.4%
	Diğer	2814	1.9%
Kod	İthalat	Toplam (2010-2019)	%
	Tüm ürünler	16573	
'85	Elektrikli makine ve teçhizat ve bunların parçaları; ses kaydediciler ve çoğaltıcılar, televizyon ...	8233	49.7%
'07	Yenilebilir sebzeler ve bazı kökler ve yumrular	2367	14.3%
'30	Eczacılıkla ilgili ürünler	1707	10.3%
'84	Makineler, mekanik cihazlar, nükleer reaktörler, kazanlar; parçaları	1603	9.7%
'12	Yağlı tohumlar ve yağlı meyveler; çeşitli tahıllar, tohumlar ve meyveler; endüstriyel veya tıbbi ...	1000	6.0%
'08	Yenilebilir meyve ve sert kabuklu yemişler; narenciye veya kavun kabuğu	691	4.2%
'76	Alüminyum ve alüminyumdan eşya	221	1.3%
'39	Plastikler ve bunlardan eşya	171	1.0%
'06	Canlı ağaçlar ve diğer bitkiler; soğanlar, kökler ve benzerleri; kesme çiçekler ve süs yaprakları	153	0.9%
'48	Kağıt ve karton; kağıt hamurundan, kağıttan veya kartondan eşya	81	0.5%
	Diğer	346	2.1%

Kaynak: www.trademapp.org, (Erişim Tarihi:: 04.09.2020)

2010-2019 yılları arasında Azerbaycan'ın Kırgızistan'a ihraç ettiği ilk 10 ürün toplam ihracatın %98'ni oluşturmuş ve bu ürünler büyük farkla yıllara göre değişim göstermiştir. Kırgızistan'a ihraç edilen en önemli 3 ürün: Şekerler ve şekerlemeler, eczacılıkla ilgili ürünler ve mineral ve bunlardan elde edilen ürünler olmuştur. Bu ürünler toplam ihracatın %88'ni oluşturmuştur. Genel olarak Azerbaycan'ın Kırgızistan'a ihracatı oldukça düşük olmuştur. İthalatta ise ilk 10 ürün toplam ithalatın yaklaşık olarak %98 oluşturmuştur. Kırgızistan'dan ithal edilen malların yaklaşık %50'sini elektrikli makine ve teçhizat ve bunların parçaları, ses kaydediciler ve çoğaltıcılar, televizyon gibi ürünler oluşturmuştur.

5. İthal ve İhraç Verilerinin İstatistiği ve Bulgular

Bu çalışmada, 2010-2019 yıllarda Azerbaycan ile Kırgızistan arasındaki iki taraflı ticaret ilişkileri incelenmektedir. Analizin gerçekleştirilmesi için veriler, Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi'nin ve UNCOMTRADE istatistik veri tabanlarından ve uluslararası ticaretin gelişmesine yönelik ticaret istatistiklerinden elde edilmiştir. Araştırmada, Azerbaycan ile Kırgızistan arasındaki ikili ticaret ilişkilerini analiz etmek için ihracat yoğunluk endeksi ve ithalat yoğunluk endeksleri kullanılmıştır. Azerbaycan ve Kırgızistan arasındaki ithalat ve ihracat yoğunluk endekslerini analiz etmek için 2010-2019 yılları arasında çalışmada kullanılan veriler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 6: Azerbaycan ile Kırgızistan Arasındaki İkili Ticaret Hacmi (Milyon ABD \$)

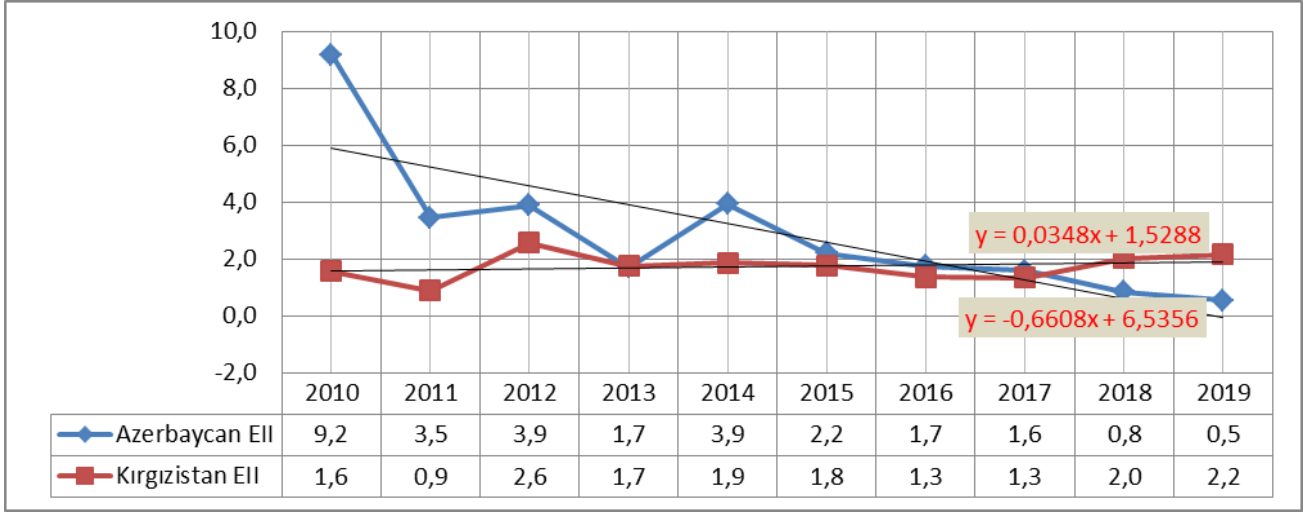
	Azerbaycan`da n Kırgızistana İhracı	Azerbaycan`ın Kırgızistan`da n İthalı	Azerbaycan`ı n Dünya`ya İhracı	Azerbaycan`ı n Dünya`dan İthalı	Kırgızistan`ı n Dünya`ya İhracı	Kırgızistan`ı n Dünya`dan İthalı	Dünya`nın İhracı	Dünya`nın İthalı
2010	40,541	1,006	21,278,420	6,596,797	1,488,401	3,222,635	15,094,271,000	15,318,589,456
2011	21,151	0,923	26,480,189	9,732,869	1,978,932	4,260,687	18,103,446,701	18,335,689,468
2012	26,677	2,241	23,827,186	9,641,724	1,683,237	5,373,176	18,396,798,774	18,498,876,987
2013	12,761	1,767	23,904,108	10,763,392	1,773,228	5,983,024	18,875,061,792	18,876,800,171
2014	25,800	1,703	21,751,737	9,178,588	1,883,733	5,734,704	18,843,963,034	18,892,710,056
2015	6,561	1,600	12,646,294	9,214,281	1,646,443	3,937,726	16,530,691,171	16,676,011,438
2016	5,638	1,087	13,380,819	8,472,500	1,543,532	3,919,082	16,033,127,095	16,176,532,807
2017	0,603	1,157	15,306,018	8,767,799	1,790,758	4,481,291	17,694,951,675	17,918,821,418
2018	4,034	2,049	19,489,068	11,460,338	1,764,613	4,907,400	19,460,171,128	19,815,054,653
2019	2,744	3,040	19,635,580	13,649,269	1,965,502	4,903,813	18,754,622,224	19,065,267,787

Kaynak: www.trademap.org, (Erişim Tarihi: 05.09.2020)

5.1. İhracat Yoğunluk Endeksi (EII)

2010-2019 yıllarında Azerbaycan ve Kırgızistan arasında ihrac yoğunluğu, ihrac yoğunluğu endeksi ile hesaplanmış ve analiz sonuçları tablolu 7`de sunulmuştur.

Tablo 7: Azerbaycan ve Kırgızistan arasında İhracat Yoğunluk Endeksi (2010-2019)

Kaynak: İhracat Yoğunluğu Endeksi hesaplarına göre tarafımdan oluşturulmuştur.

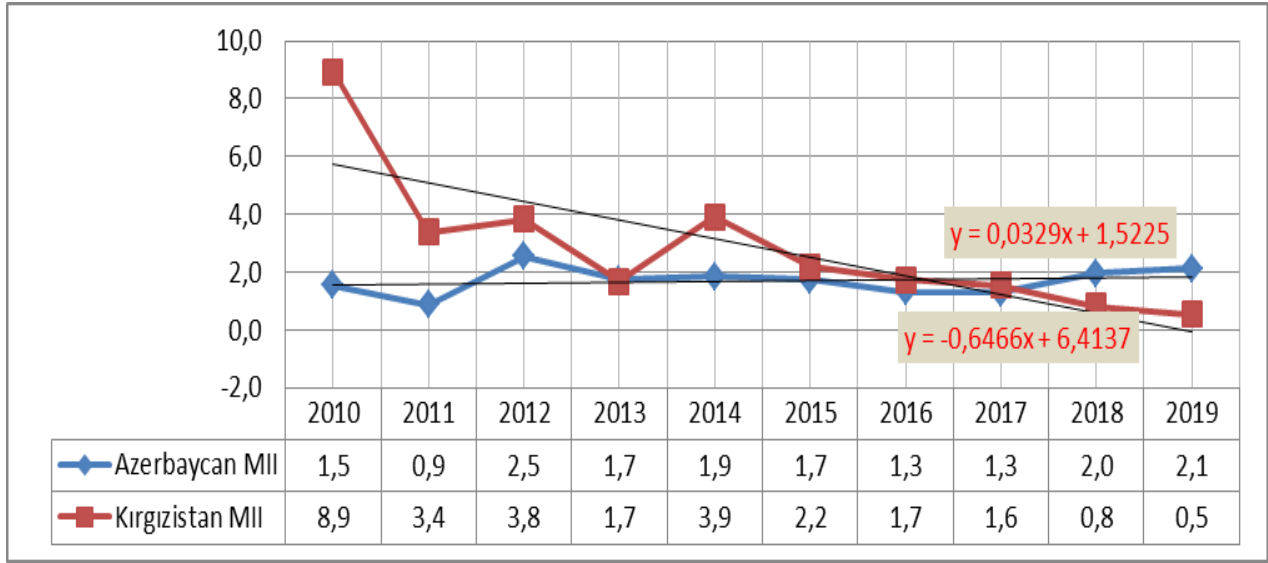
Tablo 7'ye göre 2010-2019 yılları arasında Azerbaycan'ın Kırgızistan ile ihracat yoğunlaşma endeksi 9,2-0,5 arasında bir değer aldığı görülmektedir. 2010 yılında Azerbaycan'ın Kırgızistan'a ihracat yoğunlaşma endeksi 9,2 ile dünya ortalama ihracat hacminden yüksek olmuş, 2019 yılında endeks 0,5'e inmiş ve dünya ortalama ihracat hacminin altında gerçekleşmiştir. 2010 yılından başlayarak 2019 yılına doğru iki ülke arasındaki ihracat yoğunluğunun azaldığı gözlemlenmiştir. Genel olarak iki ülke arasında ticaret yoğunlaşması 2010-2017 yılları arasında dünya ihracat hacmi üzerinde gerçekleşmiştir. 2018-2019 yılları arasında ise ihracat hacmi düşmüş ve dünya ihracat oranının altında gerçekleşmiştir.

Tablo 7'e göre 2010-2019 yılları arasında Kırgızistan'ın Azerbaycan ile ihracat yoğunlaşma endeksi 2011 yılı hariç, diğer yıllarda 1'in üzerinde gerçekleşmiş ve bu yıllar arasında değişik trend izlenilmiştir. Analiz sonucuna göre Kırgızistan'ın Azerbaycan ile ihracat yoğunluğu dünya ortalamasının üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Trend eğrisi 2010-2019 yıllarında Kırgızistan'ın Azerbaycan'a ihracat yoğunlaşması aşağı düzeyde genel artış izlenilmiştir.

5.2. İthalat Yoğunluk Endeksi (MII)

2010-2019 yıllarında Azerbaycan ve Kırgızistan arasında ithal yoğunluğu ithal yoğunluğu endeksi ile hesaplanmış ve analiz sonuçları Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8: Azerbaycan – Kırgızistan arasında İthalat Yoğunluk Endeksi (2010 - 2019)

Kaynak: İthalat Yoğunluğu Endeksi hesaplarına göre tarafımdan oluşturulmuştur.

Tablo 8 sonuçlarına göre 2010-2019 yılları arasında Azerbaycan'ın Kırgızistan ile ithalat yoğunlaşma indeksi 2009 yılı hariç diğer yıllarda 1'den büyük olmuştur. Analiz sonucuna göre Azerbaycan'ın Kırgızistan ile ithalat yoğunlaşması dünya ithalat ortalaması üzerinde gerçekleştiği görülmektedir. Azerbaycan'ın Kırgızistan ile en yüksek ihracat yoğunluğu 2019 yılında 2,1, en düşük ise 2009 yılında 0,9 olmuştur. Genel olarak, Azerbaycan'ın Kırgızistan'a ihracat yoğunluk trend eğrisinde 2010-2019 yılları arasında kademeli oranla artış izlenilmiştir. Kırgızistan'ın Azerbaycana ithalat yoğunlaşma indeksi 2010-2019 yılları arasında trend eğrisinde ise azalma gözlenmektedir. İthalat yoğunlaşma indeksi 2010 yılında 8,9 iken 2019 yılında 0,5 olmuştur. Genel bakıldığında Kırgızistan'ın Azerbaycan'a ihracatının ilk yıllarda dünya ortalamasının üzerinde gerçekleşmiş olduğu, sonraki yıllarda ise hızlı bir düşüş gerçekleştiği görülmektedir.

Sonuç

Bu makalede, Azerbaycan ile Kırgızistan arasındaki ikili ticaretin yoğunluğunu hesaplamak için 2010-2019 istatistik verileri kullanarak analiz edilmiştir. İhracat yoğunluk indeksi ve ithalat yoğunluk indeksi analizinin ana sonuçları ülkelere ve yıllara göre aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 9: Azerbaycan ve Kırgızistan`ın yıllara göre MII ve EII değerleri

	Azerbaycan EII	Kırgızistan EII	Azerbaycan MII	Kırgızistan MII
2010	9,2	1,6	1,5	8,9
2011	3,5	0,9	0,9	3,4
2012	3,9	2,6	2,5	3,8
2013	1,7	1,7	1,7	1,7
2014	3,9	1,9	1,9	3,9
2015	2,2	1,8	1,7	2,2
2016	1,7	1,3	1,3	1,7
2017	1,6	1,3	1,3	1,6
2018	0,8	2,0	2,0	0,8
2019	0,5	2,2	2,1	0,5
MII,EII<1	2018, 2019	2011	2011	2018, 2019

Kaynak: Araştırmacı Sonuçları

Tablo 9'da sunulmuş analiz değerlerine göre, 2010-2017 yılları arasında Azerbaycan'ın Kırgızistan ile iki taraflı ticaret ilişkilerinin ihracat yoğunluk endeksi 1'den büyük ve 2018-2019 yıllarında ise 1'den küçük olmuştur. Yani 2018-2019 yıllar dışında Azerbaycan'ın Kırgızistan'a toplam ihracat hacmi ortalama dünya ihracat oranının üzerinde gerçekleşmiştir. Genel olarak bakıldığında 2010 yılından 2019 yılına doğru bir düşüş olduğu izlenilmiştir. Aynı zamanda, Kırgızistan'ın Azerbaycan ile iki taraflı ticaret ilişkilerinin ihracat yoğunluk endeksi (2011 yılı hariç) 1'den büyük olmuştur. Yani 2018-2019 yıllar dışında Kırgızistan'ın Azerbaycana toplam ihracat hacmi ortalama dünya ihracat oranının üzerinde gerçekleşmiştir. 2011 yılında ise 0,9 ile ortalama dünya ihracat hacminin altında gerçekleşmiştir.

Tablo 9'da sunulmuş analiz değerlerine göre, 2010-2019 yılları arasında Azerbaycan'ın Kırgızistan ile iki taraflı ticaret ilişkilerinin ithalat yoğunluk endeksi 1'den büyük olmuş ve 2011 yılında ise 1'e yakın deyerle ortalama dünya ithalat hacminin altında gerçekleşmiştir. Genel olarak 2010 yılından

2019 yılına doğru bir düşüş izlenilmiştir. 2010-2017 yıllar arasında Kırgızistan'ın Azerbaycan ile iki taraflı ticaret ilişkilerinin ithalat yoğunluk endeksi 1'den büyük olmuş ve ortalama dünya ithalat oranının üzerinde gerçekleşmiştir. 2018-2019 yılları dışında Kırgızistan'ın Azerbaycan'dan toplam ithalat hacmi ortalama dünya ithalat oranının altında gerçekleşmiştir.

Sonuç olarak, gelecekte iki ülke arasındaki ticareti artırmak için büyük fırsat ve potansiyel olduğu görülmektedir. Özellikle ziraat alanında her iki ülkenin ticaret potansiyelinin olması iki ülkenin karşılıklı ticaret hacminin artırılmasına önayak olabilir. Azerbaycan'ın ihracatının büyük bir kısmının petrol ve doğalgaz olması, ekonominin tek yönde gelişmesine yol açmıştır. Dünya piyasalarında petrol ve doğalgaz fiyatlarındaki değişikliklerin Azerbaycan ekonomisi üzerinde net bir etkisi olduğu görülmektedir. Azerbaycan'da petrol dışı sektörün az gelişmiş olması veya ülke Gayri Safi Milli Hasılasına düşük katkı seviyesi, ülkenin sanayi ürünlerine bağımlılığını artırmıştır. Tek bir ürünün üretim ve ihracatından daha ziyade, petrol dışı ürünlerin üretim ve ihracatına geçilmesi yönünde politikaların uygulanması tavsiye edilir.

Kaynakça

Altay, Hüseyin. (2010), ``Ticari Yoğunlaşma kapsamında Türkiyenin Küresel ölçekli Dış Ticaret ilişkileri``, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyale bilimlər yayını, Say 26: 2, Kütahiya, Türkiye

Anand, Anurag ve Garg, Krishma (2016). "A Study of India's Trade Intensity with United Arab Emirates: An Overview", International Journal of Electrical, Electronics and Computers (EEC Journal), Kanpur, UP, Hindistan

Arthur Joseph ve Brown (1949). "Applied Economics: Aspects of World Economy in War and Peace". George Allen and Unwin, London

Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Kararı (13 Temmuz 2017), "Azerbaycan Cumhuriyetinde 2017-2022 Pamuk Yetiştiriciliğinin Geliştirilmesi Devlet Programı", Bakü şehri, Azerbaycan

Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Kararı (14 Temmuz 2010), "Pamuk Yetiştiriciliği Hakkında" 1012-IIIQ sayılı Azerbaycan Cumhuriyeti Kanunu, Bakü şehri, Azerbaycan

Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Kararı (25 agustos 2008), "2008-2015 Azerbaycan Cumhuriyeti nüfusunun güvenilir gıda arzı Devlet Programı", Bakü, Azerbaycan

Bağirov, Aliq ve İbrahimov, Anar. (2019), ``Bilateral Trade Intensity Between Azerbaijan And Poland (2003-2016 period)`, III InTraders Uluslararası Uluslararası Ticaret Bildiri Kitabı Konferansı, Sakarya, Türkiye

Bedelov, Aliqismet (2 Mart 2010), "Müstəqil Azərbaycan dövləti bizim ən böyük sərvətimizdir!" "Xalq" gazetesini, Bakü, Azerbaycan

Berxudarlı, Aysel (2015), "Azərbaycan Türkiyə ticarət- iqtisadi əlaqələrinin müasir vəziyyəti və inkişaf yolları", Yüksek Lisans Tezi, Azerbaycan Devlet Ekonomi Üniversitesi, Bakü, Azerbaycan

Bhattacharyay B.N. ve Mukhopadhyay K. (2015), "A comprehensive economic partnership between India and Japan: impact, prospects and challenges." Journal of Asian Economics, 39: 94-107

Clough, S. B. (1949). "Applied Economics: Aspects of the World Economy in War and Peace", By A. J. Brown. New York: Rinehart and Company, 1948, The Journal of Economic History, 9(01), 112–113: 252

Colley, Lisandra. P. (2015). "An Analysis of Trade Potential Between CARICOM and China: What Opportunities Exist for Increased Cooperation?" *International Review of Business Research Papers*, 11(2): 104 – 119

Hesenli, Cavid (2015), "Azərbaycan Respublikasının MDB ölkələri ilə iqtisadi əlaqələrinin kompleks tədqiqi", Yüksək Lisans Tezi, Azərbaycan Devlet Ekonomik Universiteti, Bakü, Azərbaycan

Həsənov, Eli (2005), "Müasir Beynəlxalq Münasibətlər Və Azərbaycanın Xarici Siyasəti", Yüksək Lisans Tezi, Azərbaycan Devlet İdarəetmə Akademisi, Azərbaycan neşriyyatı: Bakü, Azərbaycan

Hüseynova, Fərqane (2017), "Müstəqillik Dövründə Azərbaycan – Türkiyə Əlaqələrinin Kulturoloji Aspektləri", Nurlan yayın evi: Bakü

Kojima, Kiyoshi (1964). "The Pattern of International Trade among Advanced Countries". *Hitotsubashi Journal of Economics*, 5(1): 16-36.

Özsoy, Bahar (2019), "An Assessment on Relationships of Azerbaijan-Kyrgyzstan from Political and Economic Perspective", *Journal of History School*, Yıl 12, Sayı XXXVIII, 751-764.

Sabaruddin, S.S. ve Nugrahaningsih, H. (2013). *Assessing Indonesia-Chile Bilateral Trade Opportunities: A Revealed Comparative Advantage Approach*, *Economic Journal of Emerging Markets*, 5(1): 45-56.

Sadayoğlu, Pərviz (13 Eylül 2014), "Azərbaycan-Qırğızıstan əlaqələri intensiv şəkildə inkişaf edir", "Yeni Azərbaycan" Gazetesi, Bakü, Azərbaycan

Salamov, Fuad (2002). "Türk Cumhuriyetleri Arasında Bir İktisadi İşbirliyi Ortamının Araştırılması". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi SBE, Dumlupınar, Türkiye

Şimşek, N., Şimşek, Z.A., ve Zhanaltay, Z. (2017), "Analysis of Bilateral Trade Relations between Turkey and Russia Federation", *Bilig Yay.*, 83: 1-26

Sundar Raj ve Ambrose, B. (2014), "A Brief Analysis Of India-Japan Bilateral Trade: A Trade Intensity Approach", *International Journal of Economics, Commerce and Management*, 2(2): 1-7, İngiltere

Turan, Anar (16 Ekim 2019), "Azərbaycan-Qırğızıstan: tarixin sınağından çıxmış qardaşlıq münasibəti", "Xalq" Gazetesi, Bakü, Azərbaycan

Yazıcı, Miraç (2016), “1995-2014 Döneminde Türkiye-İsrail Dış Ticareti”, 2. Uluslararası Orta Doğu Sempozyumu: Ortadoğu'da Devlet, Devlet Dışı Aktörler ve Demokrasi, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale, Türkiye

World Bank (2015). “Trade Indicators”. World Integrated Trade Solutions.

www.library.aliyev-heritage.org

www.comtrade.un.org,

www.stat.gov.az,

www.trademap.org,

www.wits.worldbank.org